

Tekenen in de tijd 228

3-9 december 2023

Vlak voor het begin van de advent was er op Schiermonnikoog een symposium over de toekomst van contemplatief religieuze leven. Erik Borgman was erbij. Centraal stond wat wij volgens hem nodig hebben: de wil te luisteren naar wat God ons te zeggen heeft, juist als God afwezig lijkt.

Zo erg? Ja, zo diep en radicaal. De profeet Jesaja neemt geen blad voor de mond in de lezing die op deze eerste zondag van de advent klonk. Hij zegt tegen God:

Wij zijn zo geworden, alsof U nooit over ons geregeerd hebt,
alsof uw naam nooit over ons uitgeroepen is (Jesaja 63,19).

Met andere woorden: er is op geen enkele manier zelfs nog maar een herinnering aan Gods levende aanwezigheid. Wie de leegloop van de kerken ziet, het verdampen van religieuze gevoeligheid, die kan het te moede zijn als de profeet. Wie ervaart hoe weinig bereidheid er is om te zien dat het bestaan van de dingen een mysterie verbergt zowel als onthult, zegt het Jesaja al gauw na. En ik wil er niet over blijven zeuren, maar de verkiezingsuitslag roept in ieder geval bij mij een vergelijkbare emotie op. Het is ook goed de situatie zonder illusie onder ogen te zien. Maar na een tijdje komt bij mij toch ook steeds opnieuw het zinnetje uit Psalm 116 naar boven in de versie van de Nieuwe Bijbelvertaling die wij in de getijden gebruiken: 'Al te snel dacht ik: geen mens die zijn woord houdt' (Psalm 116,11). Ben ik niet al te snel.

Jesaja onderstreept wat verderop de paradox van Gods aanwezigheid is. Deze tekst werd op de eerste adventszondag eveneens gelezen: 'U bent kwaad op ons omdat we zondigden, toch worden wij gered' (Jesaja 64,3). Toch worden wij gered! Wij kunnen ons wel gedragen alsof wij nooit van hem hebben gehoord, maar Hij blijft trouw aan ons. De profeet weet dat wij daarvan leven en verzekert ons dat wij daar ondanks alles van kunnen leven:

Toch, Ene, bent U onze vader.
Wij zijn de leem, U bent de boetseerder,
wij zijn allen het werk van uw hand (vers 7).

Juist als wij het niet meer zien en elk tastbare spoor en elke levende herinnering eraan verdwenen lijkt, is het zaak te geloven dat God zich met ons blijft inlaten.

Afgelopen vrijdag was ik op Schiermonnikoog voor een studiedag. De trappisten en de karmelieten die daar wonen, dachten met enkele anderen na over de toekomst en de vernieuwing van het contemplatieve religieuze leven. Ik mocht meedenken. Broeder Alberic, de abt van de trappisten op het eiland, gebruikte voor het religieuze leven uit het verleden het beeld van de berg. Jezus zat bovenop de berg en zijn sterkst gemotiveerde leerlingen wilden naar hem toe klimmen en zich bij hem voegen. Anno nu is er geen berg', zei Alberic vervolgens. Wat er dan wel is? Hij omschreef het zo:

Er is slechts een krater. Een krater zo diep als ooit de berg hoog was. Dieper zelfs. De berg is een berg in de diepte geworden. En de duisternis in de krater is onpeilbaar en gaapt ons aan.

Dat is beangstigend: geen gebaande wegen, geen zekerheid over de toekomst of zelfs maar de betekenis van het heden. Diepe duisternis. Maar, zei Alberic:

Eén ding weten we. Jezus is hierin afgedaald. Hier, in deze peilloze duisternis. We vallen terwijl we gedragen worden: een hand van herkenning – van Jou uit.

Juist in ons gevoel van verlatenheid zijn wij niet alleen. Daarom kunnen we ons eraan toevertrouwen en alert wachten op de weg die zich opent.

Zelf verwees ik in mijn bijdrage naar de manier waarop Timothy Radcliffe aansloot bij Jezus' vergelijking van het koninkrijk van God met zuurdesem 'die door een vrouw in drie maten meel werd verwerkt totdat het er helemaal van doortrokken was' (Matteüs 13,33). In deze lijn zei Timothy Radcliffe in de tweede lezing die hij hield tijdens de retraite aan het begin van de bisschoppensynode over synodaliteit, dat de kerkvernieuwing die wij nodig hebben, lijkt op het kneden van brooddeeg:

Men verzamelt de randen van het deeg naar het midden en verspreidt het vanuit het midden naar de rand en vult het geheel met zuurstof. Men maakt brood door het onderscheid tussen randen en centrum uit te wissen, zodat Gods brood, waarvan het centrum overal en de omtrek nergens is, ons vindt.

God is het centrum van de kerk en van ons gelovige en religieuze leven. Dat is op zich al een mysterie. Maar het echte mysterie is dat dit centrum overal is en in het bijzonder aan te treffen valt aan de rand. Deze rand moet daarom steeds opnieuw tot centrum worden gemaakt.

In de geschiedenis van het religieuze leven is dit steeds weer gebeurd en moet het steeds weer gebeuren. Wij moeten, heeft paus Franciscus verschillende keren gezegd, niet leven van de vormen die de stichters van religieuze families hebben gevonden en aan ons hebben overgeleverd. In plaats daarvan moeten wij hen navolgen in de creativiteit waarmee de Geest hen deed antwoorden op de tekenen van de tijd.

We kunnen proberen optimistisch te zijn over de toekomst van de kerk, maar dan forceren wij onszelf. Hetzelfde geldt voor de toekomst van het religieuze leven: wij kunnen ons vastklampen aan het handjevol nieuwe toetredingen dat er is, ook in dominicaanse kring, maar dan overvragen wij de nieuwe broeders en zusters. Het ligt het meest voor de hand pessimistisch te zijn, maar dan vergeten wij dat God onze vader is en blijft, de pottenbakker die ons steeds opnieuw uit de klei trekt (vgl. Jesaja 64,7). Het komt er dus op aan goede klei te zijn, of, in het beeld van Timothy Radcliffe, goed brooddeeg. We worden goed brooddeeg door ons te laten kneden, ons te laten verontrusten, ons te laten bewegen om in te gaan op wat zich aandient en serieus te nemen wat we te zien en te horen krijgen.

Het komt, anders gezegd, dus aan op contemplatie. Met het oog op de vernieuwing daarvan waren wij op Schiermonnikoog samen. De trappisten en de karmelieten op Schiermonnikoog willen een leerschool van contemplatie zijn en ik hoop in de toekomst met hen mee te leren. Daarbij zal ik zeker mijn eigen dominicaanse accenten zetten, met name door mij te richten op de vraag wat God ons hier en nu in woord en daad te preken geeft. Maar het moet ons hoe dan ook gegeven worden en wij moeten het kunnen ontvangen. Daarbij kunnen mensen uit verschillende religieuze families bij elkaar in de leer gaan en zo samen verder komen. In het gesprek van vrijdag bleek al bij vlagen hoe vruchtbaar dat kan zijn.

Erik Borgman, lekendominicaan
voorzitter van de programmaraad van het Huis van Dominicus in Utrecht

De Nederlandse vertaling van de lezing van Timothy Radcliffe tijdens de retraite voorafgaand aan de bisschoppensynode over synodaliteit is hier te vinden:

<https://www.abdijvanegmond.nl/conferentie-t-radcliffe-deel-2/>

Voor de aanmoediging van de paus aan religieuzen zich te laten inspireren door de creativiteit van de stichters van hun religieuze families, zie 'Address of His Holiness Pope Francis to participants of the plenary of the Congregation of Institutes of Consecrated Life and Societies for Apostolic Life' (27 nov. 2014). Deze tekst is hier te vinden:

https://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2014/november/documents/papa-francesco_20141127_plenaria-vita-consacrata.html.

Een verslag van de studiedag van afgelopen vrijdag op Schiermonnikoog zal worden gepubliceerd in de nieuwbrief van Ad Montem, waarvoor wie wil zich hier kan aanmelden:

<https://admontem.org/contact/>.